

düşbed

DİCLE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-6219 Şubat 2021 YIL-13 Sayı 26

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

11/08/2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

25/02/2021

Yaşar ÖZRİLİ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sanat Tarihi ABD/ Doktora Öğrencisi
yozrili@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Oktay BAŞAK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk ve İslam Sanatları ABD
okbasak@gmail.com

HAFIZA ODASI MÜZELER VE KÜLTÜREL KİMLİK

Öz

Kültür, merkezinde insanın olduğu, her türlü eylemdir. Kültürel unsurları maddi (nesne, obje), manevi (efsane, ritüel, destan, öykü), olgu, olay, ve varlıkları himaye ederek sergileyen, koruyan, tanıtan müzeler aynı zamanda birer hafıza mekanları olarak tasavvur edilebilmektedir. Topluma karşı daha sorumlu bir imajla biçimlendirilen müzeler ulusal kimliğin temel dinamikleri olarak kültürel belleğin hizmetinde önemli bir pozisyona sahiptir. Sosyo ekonomik durumlar, etnik, dil, inanç farklılığı, demografik yayılım, aile yapısı ulus kimliğinin parametreleridir. İsanlar, devrimler, istilalar, işgaller, doğal afetler vb. olaylar, toplumsal hafızanın müzelerde ifade edildiği tarihi perspektifi sergilemektedir. Farklılıkların ortadan kaldırıldığı aitik duygusu ile “biz” kavramının anlam kazandığı çağdaş dünyaya senkronize olabilme kabiliyeti artık birer ihtiyaçtır. Bugünkü yaşam tarzımız, bakış açımız, isteklerimiz, tercihlerimiz, duygularımız bir anda mı oluştu ya da yoktan mı var oldu sorularının cevabı müzelerdedir. Bu çalışmada kültürel kimliğin, ulusu meydana getiren bileşenlerinin müzelerdeki yansımalarına kent müzelerinden Eskişehir Kent Belleği Müzesi ve Somut Olmayan Kültürel Miras Müzeleri örnekleri ekseninde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Müze, Müzecilik, Kültür, Hafıza, Kimlik

MEMORY ROOM MUSEUMS AND CULTURAL IDENTITY

Abstract

Culture is all kinds of actions with people at the center. Museums that exhibit, protect and promote cultural elements by protecting material (object, object), spiritual (legend, ritual, epic, story), phenomena, events and assets can also be conceived as places of memory. Shaped with a more responsible image towards society, museums occupy an important position in the service of cultural memory as the basic dynamics of national identity. Socio-economic conditions, ethnic, language, belief differences, demographic spread, family structure are the parameters of the national identity. Revolts, revolutions, invasions, occupations, natural disasters, etc. events exhibit the historical perspective in which social memory is expressed in museums. The sense of belonging, where differences are eliminated, and the ability to synchronize with the modern world, where the concept of "we" makes sense, is now a necessity. The answer to the questions of whether our life style, perspective, wishes, preferences, feelings came into existence suddenly or did not exist is in museums. In this study, the reflections of the components of cultural identity that make up the nation in museums are evaluated in the axis of the examples of Eskişehir Urban Memory Museum and Intangible Cultural Heritage Museums.

Keywords; Museum, Museology, Culture, Memory, Identity

Giriş

Çeşitli uygarlıklara ait kültürel zenginlikleri muhafaza ederek sonraki kuşaklara ulaştırabilme çabası müzelerin ortak görevlerinden bir kaçıdır (Başak,2018:138). Modern çağda müzeler aynı zamanda halkevleridir (Onur, 2012: 17). Uluslararası Müzeler Komisyonu (ICOM) sık sık müze ile ilgili tanım güncellemeleri yapmaktadır. Müzenin toplumun gelişiminde daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiği vurgusu müzenin bir bilgi deposu olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Bugünkü siyasal, toplumsal, ekonomik bir takım problemlerin altında yatan temel sorunların bir anda oluşmadığı bir süreç meselesi olduğu gerçeği, tarih biliminin önemini ortaya koymaktadır. Müze, geçmişte yerel ya da kitlesel problemlerine ilişkin toplumun çözüm üretme kabiliyetinin ilham kaynağının, somut verilerini de kanıtlar nitelikte bir pozisyona sahiptir. Bugün artık geniş yelpazede hizmet veren sayıları ve çeşitleri artan müzelerin, faaliyet alanları hem insan eylemlerini hem de doğanın farklı dönemlerine ilişkin değişimlerini de sergileyebilmektedir. Günümüzde yaşamayan nesli yok olmuş canlı türlerini de konu edinen müzeler arkeoloji, etnografya, sanat, dokunulabilir, sanal, mobil ve tematik nitelikli hemen hemen her alanla ilgili içeriğe sahip, eserleri barındıran, koruyan, işleyen, arşivleyen mekânlara dönüşmüşlerdir. Kültür, bir yaşam merkezinde, bireylerin hayatı algılama ve yorumlama neticesinde meydana getirdiği tüm faaliyetlerdir. Batılı devletler, ülkedeki eğitim ve kültür bakanlıkları ile kültür çalıştayını düzenleyerek bir program belirlemişlerdir. Buna göre;

- Devlet, müzenin toplumu eğitmek gibi bir görevi olduğunu ve bunu nasıl düzenleyeceğini koordine etmek zorundadır.
- Tüm müzelerde eğitim faaliyetleri başlatılmalıdır. Eğitim faaliyetlerinin yıllık hareket formlarının dokümantasyonunu hazırlamak gerekmektedir.
- Halkın kültürlenmesi adına yeni müze çeşitlerinin sağlanması ve bunun teşvik edilmesi sağlanmalıdır.
- Halkın müzelere olan yaklaşımlarını ölçmek adına sosyal araştırma yapılmasını zorunlu kılmaktadır.
- Müzelerin halkla bütünleşmeleri adına toplumun hassasiyetleri doğrultusunda geçici sergiler düzenlenmesi gerekmektedir.
- Müzelerde tasarım atölyelerinin oluşturulması ve halkın sergilenen eserlerin replikalarını bu atölyelerde yeniden meydana getirmeye çalışmaları gerekmektedir.
- Çağdaş müzelerin tıpkı üniversite gibi düşünülerek bilimsel araştırma olanakları sağlayan bir yapıya kavuşturulmasına fırsat tanımak ivedilikle halledilmesi gereken müzecilik politikalarındandır (Onur, 2013: 37).

Kültürel belleğin simgesel temsilcileri müzeler, sanatın, geçmiş ve gelecek arasında köprü kurabilme potansiyeliyle özel bir konuma sahiptir (Çalış, 2015: 249). İnsanın üyesi olduğu toplumun bilgi, inanç, ticaret, hukuk, sanat, değer yargıları, kendi düşünce yapısının yansımalarıdır (Karadeniz, 2018: 16). Bugünkü anlayışla ele alınan kültür ve hafıza kavramları, akademik çevrelerde 1980'lerde, özellikle 1990'larda incelenmeye başlanmıştır. Ayrıca bu çalışmalarda, herşeyden önce bellek ve özellikle kültürel bellek faaliyetlerinin göreceli olarak yeni bir alan olduğunu belirtmek ve bir bilim dalı olarak disiplinler arası, hatta disiplinler ötesi (transdisipliner) bir niteliğe sahip olduğunu vurgulamak bir gerektir. Ayrıca, uzun vadeli bakılırsa hâlen oluşma sürecinde yeni bir paradigmayı ifade etmektedir. Değişik görüşlerin ve terimlerin, kültürel bellekle ilgili literatürde henüz tam olarak "oturmamış" şekilde var olduğu da bir gerçektir (Pultar, 2019: 34). Bellek, genel manada istendiği anda bilince getirme yeteneği olarak tasavvur edilse de daha karmaşık bir mekanizmaya sahiptir. Müzenin, toplumsal yaşama dair tüm eylemlerin zaman makinası gibi tarihi devirlere seyahat edebileceği türünden algılanabilmesini düşündürmektedir.

Müzeler, modern çağın geçmişten günümüze kadar izlerini barındıran hafıza odalarıdır. Geçmişle kurulan bir bağlantı noktasıdır. Bunun yanı sıra kültürlerarası etkileşimin sağlanması,

kültürel çeşitliliğin benimsenmesi ve sürdürülmesi için en etkili yollardan biridir (Karadeniz, 2015: 49). Müzelerin bu bağlantısı çağdaş dönemin konjonktürel tutumunun geçmişle kurduğu ilişkinin niteliğine bağlıdır (Shaw, 2004: 8). Bugün gelinen noktadaki dönüşümler, geleneksel olan ile yeni arasındaki ilişkiyi önemli kılan çabalarıdır. Eskiye olan saygısını bugünde gösterebilme yeteneği, kültürel hafıza ya da somut olmayan tartışmalar ekseninde değerlendirildiğinde geçmiş ve bunu aktarabilme özelliği niteliğindedir. Bilginin bağlamından kopartılarak işlenmesi suni bir araştırma olacaktır. Geçmiş araştıran birey, o anı görebilmek için öznel bakış açısı dışında nesnel kavrama ulaşmaya çalışmalıdır. Somut olmayan kültürel mirasın bir parçası olan söz kalıplarının doğal enstrümanları, insanların bir araya geldikleri ortaklaşa hareket ettikleri yerlerdir. İnsanların hayatlarını sürdürdükleri faaliyet alanlarındaki duygusal, psikolojik dönüşüm sürecinde toplum tarafından büyük oranda geçerli görülmediğinden ötürü kaybolmaya yüz tutmuş bir takım kültürel olguların geri dönüşümü zor olabilmektedir. Kısacası eski kavramının, toplumun hafıza odası niteliğinde algılandığındaki öneminin, olumlu etkisinin kavranabilmesi arzu edilen bir tavrıdır. Sanat eseri ve sosyal yaşamdan izole olmuş kültürel miras ile olan köprüyü güçlendirmek fevkalade önemlidir. Kültürün, ulusal birliktelik için herkesi bağlayan bir davası, yaşanmışlıkları ve hafızası olmalıdır. Halk kitlesinin sahip çıkabileceği değer yargıları niteliğinde maddi ve manevi varlıkları bulunmuyorsa “Biz” kavramına zemin oluşturacak ve sonraki kuşaklarına iletebileceği önemli bir özelliğinden mahrum kalacağı düşünülebilir. Bu gerekçeyle geçmişteki politik liderler, kültürel aitlik motivasyonunu yaratmak adına eski ile ilgili verileri biriktirerek, milli bir tarih birlikteliği meydana getirmek gayesinde hareket etmişlerdir. Kültürel birliktelik bilinci yaratma ve sürdürme gayesi ile oluşturulan ve bunu koruyarak sürdürülebilir kılmak görevi müzelerindir. Dünya Kültür Politikaları Konferansı’nda alınan en önemli karar şudur: Toplumdaki tüm kültürlerin zenginlik olduğu ve eşit derecede saygı görmeleri gerektiği hususudur. Ayrıca bu kültürel çeşitlilik sonraki yıllara aktarılmalıdır (Topuz, 1998: 30).

Müzeler, bir toplumun temel değerlerini objeler, nesnelere ya da somut olmayan kavramlar yoluyla katılımcılarına teşhir etmektedir. Kültürel hafızanın muhafazası, düzenlenmesi, işlenmesi (tasnif) halkın eğitimine sunulması, bilimsel araştırmalar için doküman olarak kullanılması ve bilinçli bir toplum yaratma amacına doğrudan hizmet etmesi ile müzeler, tüm bu ve benzeri verileri zamanın hışmından korumak için somut adımlarla izleyiciye sunmaktadır (Tezel, 2007: 142).

1. Çalışmanın Kapsamı ve Amacı:

Bu çalışmada disiplinler arası yeni nesil çalışmalardan biri olan müzebilim faaliyetlerinin kültürel mirasın belleği niteliğinde bulunan müzeler yoluyla sonraki kuşaklara sağlıklı aktarımına ve kültürel kimlik kavramının önemine vurgu yapılmaktadır. Transdisipliner özelliği gereği birçok bilim dalına hizmet edecek verilerle dolu olan müzelerin birer hafıza odası şeklinde anımsanmasının nasıl sonuçlar doğuracağı ve önemini ortaya koymak hedeflenmiştir. Türkiye’den kent müzeleri ve somut olmayan kültürel miras müzeleri örnekleriyle bu çalışmaya yönelik kapsam belirlenmiştir. Bu anlamda müzelerde her yaşta bireyin sergilenen nesnelere temas geçerek etkileşimde bulunmasının önemine vurgu yapılmaktadır.

2. Araştırmanın Yöntemi:

Bu çalışma, doküman analizi, veri toplama yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen, özellikle yeni neslin kültür, uygarlık, sanat, estetik vb. gibi soyut kavramların, toplumsal bellek kavramı doğrultusunda neden önemli olduğu bilgisine değinmektedir. Ayrıca, müze kavramı ekseninde bilgi toplamayı sağlayan özellikle çevrimiçi platformlarda yazılı materyallerin ve kaynakların analizini kapsamaktadır. Toplumun entelektüel birikimine katkı sağlayan ve bilgilendirme sorumluluğu bulunan müzeler, katılımcı deneyimlerine duyulan önem ile ziyaretçiyi bilgi çağına hazırlayan birer hafıza odası pozisyonunda beklendik kazanımlarla donatarak ilerlemeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla informal öğrenme mekânlarından en önemlisi olan müzelerin, eğitime olan katkısını yeni neslin, kendi geçmişini öğrenerek, ilgi

alanları, merakı, keşif duygusu vb. amaçlarını araştırarak ortaya koyacak bir bilimsel yöntem kullanmak gerekmektedir.

3. Ulus olma serüveni ve Müzelerin Etkisi

Avrupa’da 18 -19. yüzyıllarda başlayan sanayi hareketleri, yeni, hızlı, çeşitli ve bol üretim ile lojistik faaliyetlerdeki (deniz ve kara taşımacılığı) gelişmelerle malların intikali gibi çalışmalar maliyetleri düşürünce kıta Avrupa’da bir takım değişimler meydana gelmeye başlamıştı. Bu sebeple küreselleşme denilen olgu haberleşme, ticaret, taşımacılık vb. unsurlarla sıklıkla dile getirilen bir yeni kavram olarak ortaya çıkmıştı. Dünyada iyice yayılan endüstrileşme insanların hayatlarını kolaylaştırmaya yarayacak yeni keşiflerinde artmasına sebep olmaktadır. Bu anlamda sanayi ihtilalleri tarihin akışını değiştirmekteydi. 20.yüzyılın ortalarında elektronik sektöründe kullanılmak üzere üretilen daha küçük ve daha işlevsel ara elemanlar 20. yüzyılın sonlarına doğru dijitalleşmenin temellerini atmaktaydı. Uydu çalışmaları, mikroçipler, internet bu çağa damgasını vuran gelişmelerdi. Bu yenilikler tüm dünyayı etkisi altına alacak global ilerlemelerdi (Kızılcı, 2004: 9). Ancak bu gelişmeler toplumsal çözülmeye ve milli bir birliktelik ruhuna olumsuz sonuçları da beraberinde getirmekteydi. Ülke otoriteleri uluslarının dilini, inancını vb. kültürel alt yapısını korumak, dış etkilerin yıpratıcı olumsuz sonuçlarını en aza indirmek amacıyla eğitim ve medya yoluyla mücadele etmeye başlamışlardı. Siyasal ve kültürel birliğini sağlayarak milli bir birliktelik yaratmak için simgesel ve kavramsal somut ve somut olmayan bir bellek yaratmak için müzeler inşa etmişlerdir. Dolayısıyla bu yöntemle halkına mesaj vermek gayesiyle koleksiyonlar geçici ve kalıcı sergilerle bir kültürel hafıza odasına bürünen müzecilik faaliyetleri hızlanmıştır. Otoriteler barındırdıkları kültürel değerleri teşhir ederken bilinçli bir kurgulama yoluyla koleksiyon yönetimi sağlamaya çabalamışlardır (Kaplan, 1994). Milli müzeler eserlerini tematik vurgularıyla işleyerek gerekli mesajı vermekte gecikmemişlerdir. Milli müzelerin gelişmesi sürecinde sömürgeciliğin sonu ile dünyada geniş aile yapısı diye de tanımlanan küreselleşme yanlısı fikirlerin artması sınırların ortadan kalkmaya başlaması gibi büyük çaplı değişimlerin etkilerini düşünmek gerekmektedir. Müzeler küresel yapılanmaların odağında, ulus devlet fikirleri nezdinde boyut değiştirmişlerdir. Günümüzde kültürel çeşitlik hassasiyeti çerçevesinde politikalar hazırlanmaktadır. Toplumdaki tüm çevrelerin, grupların hakları, ihtiyaçları gözetilerek hareket edilmektedir. Teknolojinin yarattığı yeni düşünce dünyası bireylerin gereksinimlerinde bir takım beklentilere yol açmıştır. Uzak coğrafyalarda ki çok farklı kültürler, teknoloji destekli sosyal iletişim mekanizmaları sayesinde birbirlerine benzemeye başlamışlardır. Bu olayların toplumda yaratacağı istenmedik davranışların uluslar tarafından önlenmesi de bir takım çareler aramalarına yol açmaktadır. Bu anlamda yerel müzeler vazgeçilmez birer kültürel araç olmaktadır (Tezel, 2007:143). 19. yüzyılda Avrupa ülkeleri kamu müzelerinin acil birer ideolojik ihtiyaç olduğunu hissetmeye başlamışlardı (Artun, 2017: 77). Louvre müzesi, Fransa’daki 1789 ihtilalinden sonra halkın hizmetine sunulan ulusun simgesi niteliğinde kültürel hafıza mekanlarına dönüştürülmüştür. Egemenlik ve yenilik konusunda en ihtiraslı ülke ABD idi. Ulusal kimliğini henüz tanımlayan bu gücün, yeni çağda en çok ihtiyaç duyduğu şey ulusal kimlik bilinci oluşturmak ve bu maksatla bir büyük evrensel müze yaratmaktı (Artun, 2018: 119).

Kimlik, tarihi bir süreç içerisinde meydana gelmektedir. Ritüeller, inanç birliği, sanat, bilgi birikimi, gelenekler ve toplumsal değer yargısı niteliği olan fiili veri öğelerinden meydana gelmektedir. Toplumun dil yapısı, örfi sistemi, etnik yapısı yani kültürel çeşitlilik duygusu, kimlik yapısını belirleyen temel dinamiklerdir (Tok, 2003: 22). Göç eden gruplara kucak açma ve tarihsel boyut içerisinde kendi bünyesine entegre edebilme kabiliyeti, uygarlaşmada önemli atılımlardır. Müze sergi ve koleksiyonlarında ötekileştirmeden aidiyet duygusu ile farklı etnik azınlıkları ortak bir gaye uğruna “biz” diye anlatabilmek bugünkü izleyicilere hatırı sayılır oranda mesajlar verebilmektedir. Zevklerimizi, arzularımızı, bakış açılarımızı, fikirlerimizi ve inançlarımızı kendi başımıza yoktan yaratamayız, belirli bir kültür ortamında gerçekleştirebiliriz. Bu kültürel kimliğin tanımlanması ve ifade edilmesinin ön koşuludur. Küreselleşmenin kültürel boyutunda kimlik sorunu öne çıkan bir değerdir. Zira bugün dünyanın her köşesinde insanlar etnik, dini ve ulusal

kimliklerinin bilincine, giderek daha fazla varmaktadırlar. Kimliklerinde daha ısrarcı olabiliyor ve kültürel kimlikleri adına çeşitli taleplerde bulunabilmektedirler. Kültürlerinin korunmasını, çocuklarını kendi anadillerinde eğitime hakkını, kendi özel gün ve sembollerinin ulusal gün ve sembolleri olarak tanınmasını, içerisinde yaşadıkları toplumlara kültürel ve tarihi katkılarının gözetilmesini talep edebilmektedirler (Tok, 2003: 22). Çağdaş müzeler, dezavantajlı gruplar, çocuklar, kadınlar, farklı etnik kesimden insanlar, farklı cinsel tercihi olan insanlara daha çok hitap etmektedir. Tüm bu farklı grupların eğitimden, sanattan, kültürlenmeden eşit oranda faydalanmaları gerektiğini sık sık dile getirmektedir. Bu ise, küreselleşmenin kültürel görüntülerinden biri olan çok kültürlü bir dünya anlayışının sonucudur. O halde kültür ve kültürel kimliğin daha iyi ve tam olarak anlaşılmasının gereği açıktır.

Postmodern yenedünya, sanatta, sosyal hayatta, edebiyatta, moda ve yaşam tarzındaki değişmelerle toplumda yeni değerler mekanizmasının ortaya çıkmasını ve bunun yasalarla korumasının da gerekliliğini dayatmaktadır. Kitle kültürü hiçbir şey arasında hiçbir şeye karşı bir ayrımcılık yapmaz, kültür, yapıtları metaya dönüştürür. İşlevi eğlendirmek, saptırmak ve bilinci topyekûn edilgenlik noktasına indirgemektir. Küreselleşen dünyada emperyalist kültürler, geleneksel kültürleri uygarlaştırmak yerine, onları modern teknolojinin pratik değerlerinin kölesi durumuna dönüştürmektedir. Geniş çaplı standartlaşma, duyguları zayıflatırken, pazarlama ve yeni iletişim yöntemleriyle küresel tarzda sanal bir dünya da insanın ruhunu erozyona uğratmaktadır. Kültürel bir kimlik olarak bireyin kendini gerçekleştirme ve özel olma çabası bireyci kültürün başarısı iken, küreselleşen kültürün homojenleştirici etkisi ile ussallaştırarak ve tüketici bir topluma dönüştürerek yok etmeye zorlamaktadır. Zira küreselleşmede kültürel kimlik kitleleşme eğilimindedir. Bu eğilimde ideal duyguların yerini fiili olgular, amaçların yerini araçlar almaktadır. Bireyler, toplumsal değerlerden siyasi ve kültürel katılımdan yabancılaşma olgusuna geçer. Bireyler çeşitli güç odakları tarafından hazırlanan yönlendirmelerle; eğlence kültürüne (sınırsız arzu ve istekler) geçmeye zorlanmaktadır. Okuma yerine, yeni argümanlara, yani; popüler kültürün hışmına uğramaktadır. Böylece kitleleşen insan kozmopolit kültür pazarında kendini bulmaktadır (Aydın, 2002: 7-13).

Uluslararası sermayeli güçlü finansal örgütlerin elinde bulunan, çok etkili bir silah olan yeni medya organları popüler kültür dayatması ile dezenformasyona devam etmektedir. Suni bir kültür endüstrisi, tek tip ve kolay yönlendirilebilen tamamen ticari menfaatlere kurban edilmeye hazır bir sınıf üretmeyi amaç edinmişlerdir. Medyanın temel taşıyıcılığını üstlendiği kitle kültürü dezenformasyonu toplumu ayırıştırıp parçalamakta ve kendi geleneksel kültürüne yabancılaştırmaktadır. Toplumsal çözülme, bireyleri birbirine bağlayan ortak değerlerin, törelerin, geleneklerin, göreneklerin çarpıtılması ya da aşırı abartılarak eğlencelik hale getirilmesi, erozyona uğraması, içinin boşaltılması ile kendini göstermektedir (Nora, 2008: 5).

4. Kent Müzelerinin Kültürel Hafızaya Katkıları

Kent veya kent tarihi temalı müzeler, bir bölgedeki en eski dönemden itibaren ilkel hayat verilerinden modern faaliyetlere kadarki siyasal örgütlenmelerdir. Bunun yanı sıra sosyal ve ekonomik hayata, gündelik yaşama dair her türlü nesne, obje, belge, yazılı kaynak verilerini, bulgularını korumak, depolamak, tasnif etmek ve sergilemek görevlerini ifa etmek adına oluşturulan müze çeşididir. 1880'li yıllarda ortaya çıkan kent müzeleri, günümüzde koleksiyonlarını ve faaliyetlerini geliştirerek hizmet sunduğu kenti, geçmişten günümüze kadar hikâyesiyle temsil etmektedir. Kentin hafıza odası durumunda olan kent müzelerine birçok ülkenin ilgi duyması sonucu önemi artmıştır. ICOM tarafından Kore'deki oturumunda CAMOC diye nitelendirilen uluslararası kent müzeleri, faaliyet, amaç ve çalışma politikalarını belirlemiştir. 2004 yılındaki bu kararlardan sonra, ICOM'un program hedefleri doğrultusunda Antik dönem ve Ortaçağa ait eserleri sergilemek halk kültürünü ve folklorünü temsil etmek amaçlarından biridir. Kentteki en erken yaşam verilerinden günümüze kadar ki buluntuları, toplamak, muhafaza etmek, sergilemek ve gelecek kuşaklara intikalini sağlamaktır. Toplumda milli bir kimlik inşasına katkıda

bulunarak şehrin kültürel gelişimini destekleyecek etkinliklerine ön ayak olmak en temel amaçlardandır¹.

Kent müzeleri, son yıllarda çağdaş müzebilim alanında önemli gelişmeler kaydetmektedir. Müzelerin performanslarını arttırması, en başta müzelerin profesyonel yönetim yaklaşımına ve politikaları belirleyecek kültür yönetiminin dünyayı algılama yeteneğiyle doğrudan ilintilidir (Boylan, 2006: 232). Hitap ettiği toplumu analiz ederek sosyal mühendislik çerçevesinde tahlil etmeye çabalamaktadır. Kentteki yoğun göç hareketliliği, kırsal kesimdeki değişim ve bunun sonucunda meydana gelen sorunlara eğilerek hassasiyet göstermektedir. Kent müzeleri, sergilerinde, koleksiyonlarında, dönemsel olarak düzenlediği proje, yarışma, konser, bienaller gibi aktivitelerle bir kimlik vurgusu yapmaktadır.

Müzeler bir anlamda geçmiş i fşa ederek, geleceği inşa etme uğraşı vererek tarihi bir atmosferde dolaylı veya doğrudan toplumsal odaklı mesajlar iletmektedir. Kent müzesi yapılanmaları diğer bir çok müze türünde olduğu gibi tarihi binalarda anlatmak istediği hikayesini daha etkili bir silah haline getirmektedir. Kültürel mirasın hafıza odası müzelerin somut, nesnel ve fonksiyonel iletişim sunma arayışları bir planlama stratejisi ile organize edilmektedir. Ülkemizde 20.yüzyılın sonlarına doğru belirtileri başlayan kent müzeleri 21. yüzyılda müzecilik faaliyetlerindeki artışla birlikte daha sonraları yaygınlaşmaya başlamıştır. Kent Tarihi, Kent Müzesi vasıflarıyla birçok müzenin kurulması tasarlanmıştır. Dünyada ve Türkiye’de müzebilim, uzman bireylerce daha fazla gündeme taşınmaktadır. Bu sebeple diğer müze türlerindeki gelişmelere paralel olarak kent müzeciliği nitelik ve nicelik olarak ivme göstermektedir. Türkiye’deki kent müzelerinin en güzel örnekleri İzmir, Mardin, Konya, Bursa, Kayseri, Gaziantep, Kastamonu, şehirlerinde aktif halde hizmet etmektedir (Keskin, 2014: 5).

Kent müzeleri, diğer müzelerden ayırt edici özelliğini amaç ve fonksiyonel duruşu gereği sergilemektedir. Bu konuda geçmişin serüveninin bu mekanlar yoluyla bilinmesi ve yaşatılması mesajlarıyla dile getirilmektedir. Bir hafıza odası olarak kendini konumlandırması öncelikli argümanlarıdır. Teknolojideki ilerlemelerin negatif yönünün yarattığı sosyal deformasyon, göç, değer yargılarındaki değişim, kentlerde kendi özünden, geçmişinden koparıma endişeleri, bireyi, kentte yeni kimlik arayışları ile yüz yüze bırakmaktadır. Bu bakımdan kentin hafızası olan kent müzeleri, bu etkili problemlerle mücadele etme görevini yaşayan müzeler sloganlarıyla haklı mücadelesine güçlü bir düzlemde devam etmektedir. Kültürel belleğin müzeler aracılığıyla ulusal kimlik inşasına katkılarını, şehrin sembol merkezleri konumunda olan kent müzeleridir (Keskin, 2014: 3). Toplumda ortak dava uğruna bazı simgelere ya da objelere anlam yükleyerek kolektif organizasyonlarla kültürel hafızaya sahip çıkılması alternatif gayretlerden bir diğeridir. Müzeler birer hatırlama simgesi veya kurumları gibi tasavvur edilebilmektedir. Bu mekânlar, hatırlatma gücü oranında etkide bulunabilirler. Şöyle ki insanların hayatlarının bir kesitine ait anılarının ya da geniş bir zaman dilimine ait yaşanmışlıklarının izlerini, onların, hayalleri ile süslü duygusal hazlarını deneyimlenebileceği bir atmosfer yaratabilmektedir (Keskin, 2014: 5).

Bilinçli organizasyonların hafıza odası olarak görülen hatırlama unsuruna yönelik uygulamaların en etkin olanlarından biri de mekân bilgi ilişkisidir. Hatırlama eylemi sergi nesnelere vasıtasıyla elde edildiğinde “kuruluş” hafızaya yönelik bir enformasyon merkezi hüviyetine bürünmektedir. Buradaki veriler (öğrenme, bilgilenme vb.) hafıza odasına referans olan kanıtlardır. Bir insanın ömrü sonlandığında sonlanmayan bellek unsurları olarak tanımlanan kültürel belleğin de oluşumunda rolü bulunan bu mekân ve bilgi ilişkisini kentsel bellek olarak da isimlendirmemiz mümkündür. Kültürel ve kentsel belleğin birbirinden ayrı ele alınması da düşünülemez. Bu amaçla kültürel ve kentsel belleği oluşturan unsurların daha detaylı açıklanması gerekmektedir. Venedik Tüzüğü’nün 1. Maddesi’nde de belirtildiği üzere (1964) “Tarihi Kültür

¹ [http:// www.camoc.icom.museum/about/index.php](http://www.camoc.icom.museum/about/index.php) (Erişim Tarihi:05.10.2020)

Varlığı” kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz. Bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil; ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla kentsel belleğin oluşumunda kültürel varlıklar ve kültürel bellek önem kazanmaktadır (Demiraslan, 2018: 910).

5. Eskişehir Kent Belleği Müzesi

“AB-Türkiye Kültürler Arası Diyalog Müzeler Hibe Programı” kapsamında (2012) yılında desteklenerek, Eskişehir’in merkez ilçelerinden Odunpazarı’nda, tarihi bir dokuda oluşturulan Kent Müzeleri Kompleksi içerisinde, tarihi bir konutta hayata geçirilen müzede, sözlü tarih çalışmaları dijital ortamda gösterilmektedir. “Müzeler toplumların hafızasıdır” bilinciyle yola çıktıklarına değinen Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen başka toplumların müzelerine erişilebildiği ölçüde onların şimdiki halini anlamının kolaylaştığını, böylece kendi geçmişinin onların geçmişi ile benzer yanlarını fark edip ayırışan yanlarının ise insanlığın zenginliği olarak değerlendirmeye başlanacağını belirtmektedir. Büyükerşen, bu yaklaşım ile “Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ortaklıkların keşfedilmesini, farklılıkların Avrupa’nın zenginliği olarak değerlendirilebilmesini sağlayabilmek için müzeleri desteklemenin önemli bir adım olduğuna değinmekte ve Avrupa Birliğinin bu bilinçle ayırdığı kaynakları, aynı bilinçle değerlendirerek Eskişehir Kent Müzesini hayata geçirdiklerini” ifade etmektedir (Fidangenç, 2016: 944).

Web sitesinde misyonunu “Kentın Belleğini Yaşatmak” olarak ifade eden Kent Belleği Müzesi, tarihin başlangıcından günümüze kadar Eskişehir’in kentsel gelişiminin kaydını tutmak, korumak ve gelecek nesillere kentli olma bilincini kazandırmayı görev edindiğini belirtmektedir. Ayrıca, “Vizyon ve Misyon,” “İyi bir Ev Sahibi” olarak yerel, ulusal ve uluslararası tüm kişi, kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak projeler üretmeyi, sözlü tarih çalışmalarının yapılmasını, kentın belleğine yönelik sanat çalışmalarını müzede sergilemeyi, kentın belleğini oluşturan yazılı ve görsel arşive sahip bir kütüphane hizmeti vermeyi, gezici sergilere, konferans, eğitim ve atölye çalışmalarına ev sahipliği yapmayı da vizyon olarak benimsemektedir. Bu hedeflerle yola çıkan müzenin sergi içeriği “Tarih, Kültür Mirası, Etnik Kültür, Eğitim, Sanat, Spor, Ekonomi, Genetik Miras ve Benim Eskişehir’im” başlıklı 9 farklı temada 98 anlatımın yer aldığı sözlü tarih arşivinden oluşmaktadır. Binanın zemin katında 2007 yılında açılmış olan Çağdaş Cam Sanatları Müzesi yer alır. Birinci katta bulunan Kent Belleği Müzesi üç salondan oluşmaktadır. 1. Salonda Tarih, Kültür Mirası (Mimari Anıtlar, Anıt Kişiler, Turizm), Etnik Kültür, Eğitim, Kültür ve Sanat (Kültür, Sanat, Edebiyat, Tiyatro, Sinema, Müzik, El Sanatları), 2.Salonda Benim Eskişehir’im, Spor, Ekonomi (Sanayi ve Ticaret, Tarım, Maden), Genetik Miras (Flora, Fauna) ve 3. Salonda Sendeki Eskişehir Yarışma Eserleri sergilenmektedir.²

6. Somut Olmayan Kültürel Miras Müzeleri

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin 2003 yılında yürürlüğe girmesinden bugüne kadar geçen zaman sürecinde miras kavramının neleri kapsayıp kapsamadığı hususu ile ilgili tartışmalar baş göstermiştir. Sözleşme gereği miras kavramı yaşatma, aktarma, koruma ve sürdürülebilirlik gibi birbiri ile bağlantılı fakat farklı stratejiler gerektiren alanların hepsi ile birlikte düşünülür olmuştur. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) sözleşmede bahsedilen tüm konulara eşit yaklaşılması hassasiyetine rağmen teorik ve uygulamaya yönelik yaklaşımların çoğu mirasın muhafazasına yönelik biçimlenmiştir. Bu “SOKÜM” sözleşmesinin “Mirasın Ulusal Çapta Korunması” başlıklı 3. bölümünün “Korumanın Diğer Süreçleri” başlığında, somut olmayan kültürel mirasın eğitimi ve idaresi ile ilgili kurumların oluşturulmasını özendirmek ve bu mirasın sunum ve anlatımına ayrılmış yerlerde geleceğe iletilmesini sağlamak; Somut olmayan kültürel miras konusunda dokümantasyon merkezleri kurmak ve buralara ulaşılmasını kolaylaştırmak

² <http://www.kentbellegi.org/dosyalar/plan.pdf>. (Erişim Tarihi:05.10.2020)

maddeleri bulunmaktadır. Bugüne değin somut olmayan kültürel miras envanterinin çıkartılması, arşivlerin oluşturulması, kataloglarının basılması gibi pek çok koruma yaklaşımı hükümetler ve sivil toplum inisiyatifleri tarafından benimsenmiştir. Bu bağlamda müzeler ve müzecilik alanı da somut olmayan kültürel mirasın korunması için envanter çalışmalarından sonra gelen popüler alanlardan birine dönüşmüştür. Bunun nedenlerinden biri de müzelerin aslında sözleşmede önerilen koruma, aktarma, yaşatma, yeniden canlandırma, sürdürülebilirliğini sağlama gibi farklı stratejiler gerektiren pek çok alana bütünsel bir yaklaşım getirebilmesidir (Özünel, 2013: 65).

Avrupa'da somut olmayan kültürel miras müzeleri fikri, modern müzebilim faaliyetlerine somut olmayan kültür miras ile müze kavramının nasıl bir düzlemde hangi şartlarda entegre olabileceği tartışmaları sonucunda netleştirilmiştir. Bir proje ile hayata geçirilmesi yönünde hareket etmek noktasında kararlaştırılmıştır. Bazı Avrupa ülkeleri, proje için hazırlanan belgeleri çevrimiçi yayınlamış ve Belçika'nın başkentinde ki oturumda yapılan görüşmeler neticesinde bu belgeleri sempozyumdan sonra dijital ortamda muhafaza ederek sosyal medyadaki çeşitli sayfalara yüklemiştir. Söz konusu Avrupa ülkeleri (AB, Fransa, İtalya, İsviçre, Belçika ve Hollanda) somut olmayan kültürel mirasın sergilenmesine dair örnekleri belgeleyip hangi metodolojiyle ilerlenmesi gerektiğine dair önerileri üretmeyi amaçlamaktadır. 2003 tarihinde, somut olmayan kültürel mirasın, müzelerle buluşma olanakları ve işlevselliği konularını Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim teşkilatı (UNESCO) bir program dahilinde ele almıştır. Yüzyılın son çeyrek döneminde gündeme gelen halk edebiyatında sık konu edinilen masallar, efsaneler, öyküler, destanlar, ritüeller, sosyal aktiviteler, festivaller bu kategoriye girmektedir. Bu sebeple miras kavramı ile ilgili yaygın kanaatin aksine yeni bir tanım gereksinimi doğmaktadır. Genellikle yer altı ve yer üstü taşınmaz veya taşınabilir tarihi eserleri çağrıştıran kültürel miras algısı, toplumdaki kültürel çeşitliliği (azınlıklar, dezavantajlı gruplar vb.) ve nitelikli grupların yaşamsal pratiklerini de bu geniş tanım içinde değerlendirmeye davet etmektedir (Özünel, 2013: 66).

SOKÜM müzeleri, bilginin fiziksel sınırlarının olmadığını, yeniden üretilebildiğini, sürekli işlenerek yaşatılabilecek geleneklere dönüşmesinin önemini ortaya koymaktadır. Değişen insan ihtiyaçları, beğenileri ve yeni bakış açıları yeni yaşam tarzını da yaratmaktadır. Kültürel hafızanın sürekli güncellendiği bir çağda müzeler, bu verileri yaşatacak yegâne sosyal kurumlar olarak daha çok sorumluluk üstlenmektedir. Toplumda bilinçli bir örgütsel yapı olarak kendini konumlandırmaktadır.

Sonuç

İnsanlığın kültür birikiminin nesiller arası aktarımında görev alan müzeler, eserlerin manevi ve maddi değerlerini barındıran, koruyan görevlerinin yanı sıra bilgi sağlamaya da hizmet etmektedir. Bu anlamda kültürel kimlik inşası yaratmak ve bu köprüyü güçlendirmek davası adına müzeler, izleyici katılımını sağlamak zorundadır. Topluma verilmek istenen mesaj ziyaretçi sayısının artırılmasıyla daha çok amacına ulaşabilmektedir. Geçmişe dair yaşanmışlıkların sergilenen eserler ile izleyiciye aksettirilmesi yaklaşımı, giderek sergilenen nesnenin etiket bilgisinden ziyade arka plandaki hikâyesini, düşünsel boyutta işlenmesinin sağlanması ile geleceğe yönelik bir yeni bakış açısı kazandırması, müzelerin hedefleri arasındadır. Bireyin kendisini halk, etnik yapı, cinsel kimlik ve inanç faktörleriyle ortaya koyması onun kültürel kimliğinin tanımını yansıtmaktadır. Müzedeki kültürel dinamiklerin kişiyi yaşanan olayın geçtiği an ile buluşturarak motivasyonunu artırması bilinçli bir kurgudur. Bireyin düşünmeye ve hafıza odası diye adlandırılan müzedeki nesne ile iletişim kurmaya geçmesi, müzenin kültürel bellek ifadesindeki tanımlama ile ne kastedildiğini açıklayabilecek argümanları ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra müzeler, belleğinde barındırdığı bilgiyi işlemek tasnif etmek tekrar kullanılmak üzere depolamak mecburiyetindedir. Müzecilikteki yeni gelişmelerle, topluma karşı sorumluluk bilinci yüksek bir motivasyonla özellikle genç kuşakların ilgisini çekebilecek sergiler, koleksiyonlar ve aktiviteler (festival, yarışma, bienal, panel, konferans, konser, bilimsel çalışmalara destek sağlama vb.) düzenleyerek cazibe merkezleri olmak durumundadır.

Müzenin kültürel tanımı, hizmet verdiği şehrin halkını temsil eden, birliktelik mesajları veren; bilime, eğitime, sanata, yer açan, toplumsal eylemlerin kayıtlarını tutan, girift, emsalsiz ve içtimai bir kurumdur. Sayıları son yıllarda iyice arttan ve özellikle kendi finansal gerçeği ile hareket etmek zorunda olan kent müzeleri ve somut olmayan kültürel miras müzeleri gibi özerk statülü müze yapılanmaları ise fikir odaklı, ziyaretçiye katılımcı diye hitap eden, daha aktif çalışan, geniş olanaklar sunan müzecilik yapılanmalarıdır. Bu sayede kültürel mirasın korunması, yaşatılması ve halkın entelektüel yönüne katkı sağlanmaktadır. Ayrıca kültürel kimlik vurgusu ile ön planda olan bu müzeler, kent bazında ulusun temel değer yargılarını, kutsallarını, varoluş süreçlerini, kimlik bilinçlerini tanıtmak ve sergilemek adına meydana getirilen kurumlardır. Aynı zamanda kentin hafıza odası konumunda bir misyon ile yaşamış ve yaşamakta olup halkına karşı sorumlu bir perspektiften mesajlar iletmektedir. Kentteki demografik yapıyı iyi analiz ederek çok sesli, katılımcı, eşit ve bütünleştirici tutumuyla sergi ve koleksiyonlarının yönetimini gerçekleştirmektedir. Günlük, haftalık, aylık ve yıllık programları ile güncel aktiviteler kurgulayarak sanatsal, kültürel faaliyetler sunmaktadır. Kentin kimliğini korumak ve bir dava birlikteliği ortaya koymak kent müzelerindeki amaçlardan biridir. Kentin hafıza mekanları olarak yeni nesillere ulus, vatan, halk gibi değerlerin bir tarihi kronoloji düzleminde sunma gayreti içinde davranmaktadır. Bu bağlamda kent müzelerinin en güzel örneklerden birisi Eskişehir Kent Belleği Müzesi örnek gösterilebilir. Dünyada sınırların kalkması, uzakların yakın olması, farklı coğrafyalarda farklı kültürlerle sanal, dijital mecralarda buluşabilmek kolaylaştığı için olgunlaşma çağındaki bireylerin bu platformların negatif etkisinden korumak adına girişilen çabalardan biri kent müzeleridir. Uluslararası kültürlerin de buluşma noktası olarak bilinen müze kavramını aşan, kapsamını genişleten bir diğer müze yapılanması somut olmayan kültürel miras müzeleridir. Somut olmayan kültürel mirasın sözlü geleneğe, ritüellere, halk edebiyatına mensup korunması ve aktarılması gerekli değerlerin yaşatıldığı müzelerdir. Toplumsal hafızanın kültürel miras ifadesi sadece somut nesnelere kabul edilmesi artık yetersiz bir yaklaşım tarzıdır. Dolayısıyla ulusların mitolojileri, sözlü anlatıya dayalı geleneği, folklorü ve her türlü fiili iletişim kanalıyla bugünlere kadar kanalize olarak var olan soyut kültürel mirasın belleği, yeni dönem somut olmayan kültürel miras müzeleridir.

Küreselleşme etkilediği coğrafyalara özellikle yeni nesillere faydalı ya da faydasız nüfuz etmektedir. Yeni yaratılan dijital kültürel unsurlar çok çeşitli etnik azınlıkların olduğu toplumlarda yeni eğilimler ve davranışlara davetiye çıkartmaktadır. Metropollerde milli kimlikler erozyona uğramaya başlamaktadır. İncanın korunması, farklılıklara saygı gösterilmesi giderek azalma eğilimi göstermektedir. Bunun yanı sıra ülke bazında kültürel mirasın korunması ve etkili bir iletişim mekanizması halinde topluma faydalı bir metaya dönüştürülmesi, bireylerin kültürel kimlik aitlik ve değerlerini korumaya, sergilemeye, toplumun homojen yapısını muhafaza etmeye katkı sunan müzeler bu çağda çok önemli kurumlardır. Bu sebeple müzelerde kendi paylarına düşen görevleri yerine getirmekte gerekli hassasiyeti gösterebilmektedir. Kültürel kimlik bilincinin geliştirilmesi ve korunması kültürel mirasın hafıza odası müzelerle, toplumsal dejenerasyona karşı mücadelede çok önemli bir yere sahiptir.

Kaynakça

Artun, Ali, (2017). **Müze ve Eleştirel Düşünce, Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri, 2.** İstanbul, İletişim Yayınları.

Artun, Ali, (2018). **Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri, Müze ve Modernlik,1.** İstanbul, İletişim Yayınları.

Aydın, Mehmet S., (2002). **Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, Küreselleşme,** İstanbul: Ufuk Kitapları.

Başak, Oktay, (2018). "Halime Hatun Kümbeti Işığında Tarihi Eser Restorasyonlarında Yapılan Bazı Hatalar ve Nedenlerine Dair Bir Gözlem," **Social Science Development Journal**, vol.3, pp.137-145

Boylan, Patric, (2006). Museums; Targets Or Instruments Of Cultural Polices, **Museum International**. Volume58, Issue4, December, Pages 8-12, Erişim: <https://doi.org/10.1111/j.1468-003.200600577.x>

Çalış, Ercan, (2015). "Kars Müzesi'ndeki Mutfak Eşyalardan Birkaç Sini Örneği," **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi**, vol.29, pp.249-270,

Demir, Sema, (2012). Kültürel Bellek, Gelenek ve Halk Bilimi Müzeleri, **Millî Folklor**, 24 Sayı, s.95-105.

Demirarslan, Deniz, (2018). Kentsel ve Kültürel Bellek Bağlamında Tarihi Bir Şehir ve Yakın Çevresi: Gelibolu, January, **International Journal of Social Humanities Sciences, Research, (JSHSR)** 5(22), 910-932.

Fidangence, Şenel, Ayşenur, (2016). Yereli Korumak ve Türkiye'de Kent Müzeleri, İdeal Kent, **Kent Araştırmaları Dergisi**, Pamukkale Üniversitesi, Cilt 7, Sayı 20, Sayfalar s.936 – 965.

Keskin, Necat, (2014). Kentlerde Yeni Bellek Mekânları: Kent Müzeleri, **Folklor/Edebiyat**, Cilt 20, sayı:79 3-5.

Karadeniz, Ceren, (2018). **Müze Kültür Toplum**, Ankara, İmge Yayınevi.

Karadeniz, Ceren, (2015). Güzel Sanatlar Eğitimi Bilim Dalı, Çağdaş Müze ve Kültürel Çeşitlilik: Arkeoloji Müzesi Uzmanlarının Kültürel Çeşitliliğe İlişkin Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Kızılçelik, Sezgin, (2004). **Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Ankara, Anı Yayınları.

Mora, Necla, (2008). Medya ve Kültürel Kimlik, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, (Bağlantıda), 5: 1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>.

Onur, Bekir, (2012). **Çağdaş Müze Eğitim ve Gelişim, Müze Psikolojisine Giriş**, Ankara, İmge Yayın evi.

Onur, Bekir, (2013). **Müze ve Oyun Kültürü**, Ankara, İmge Yayın evi.

Özçelik, Ceyda, (2007). Ulusal Kimliğin Oluşumunda Müze ve Toplum İlişkisi: Singapur, **Elektronik, Sosyal Bilimler Dergisi**, ISSN:1304-0278 Bahar, C.6, S.20, s.133-155, Erişim www.e-sosder.com.

Özünel, Ö. Evrim, (2013). **Camekândan Canlı Performansa Somut Olmayan Kültürel Miras ve Müzeler, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi**, Erişim: 05.10.2020, file:///C:/Users/admin/Downloads/ Camekandan_Canli_Performansa_Somut_Olmay.pdf

Ünal, Deniz, (2012). **Müze Katılım ve Yurttaşlık**, Hanzade Uralman vd., (Ed.), Müzeciliğin ABC'si, (s.13-25), İstanbul, Efe Yayınları.

Pultar, Gönül, (2019). Antik Bellek Tekniğinden Bellek Çubuğuna Doğru Kültürel Belleğin Kavramsal Temelleri, Pelin Şahin Tekinalp vd., (Ed.) **Kültürel Bellek** 2016, s.350-381. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Shaw, Wendy M. K. (2004). **Osmanlı Müzeciliği, Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi**, Soğancılar, E.(Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları.

Tok, Nazif (2003). Kültür, Kimlik ve Siyaset, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
[http:// www.camoc.icom.museum/about/index.php](http://www.camoc.icom.museum/about/index.php), (Erişim Tarihi:05.10.2020).
<http://www.kentbellegi.org/dosyalar/plan.pdf>, (Erişim Tarihi:05.10.2020).